

Obálka Böhmovy knihy (1946).

V roce 1946 vydává Jaroslav Böhm útlou knížku *Naše nejstarší města*. V té době měl za sebou výzkum na Starém Hradisku na Moravě (1934–1937) a není proto divu, že se ve svých historických úvahách zaměřil právě na oppida, významný jev v dějinách pravěké Evropy. Oppida považoval za třetí pokus o urbanizaci v našich dějinách, za pravěké městské útvary následující po dvou předchozích epizodách obdobného rázu v podobě hradišť starší a mladší doby bronzové.

Termín oppidum, odvozený od latinského výrazu *ob pedes*, který použil Caesar v *Zápisích o válce galské*, se v celé Evropě používá pro označení rozsáhlých a silně opevněných hradišť posledních dvou století př. Kr., i když definice tohoto pojmu kolísají. Výzkum oppid u nás má dlouhou tradici, nejméně od vydání monumentálního díla Josefa Ladislava Píče o hradišti u Stradonic v roce 1903. Stojí za zmínku, že stradonické nálezy zaujaly svou podobností s archeologickou kolekcí z oppida Bibracte/Mt. Beuvray významného francouzského badatele Josepha Décheletta natolik, že se naučil česky, Píčovu knihu sám částečně přeložil do francouzštiny a v roce 1906 vydal.

Na všech šesti lokalitách, které se v Čechách obvykle považují za oppida, se v padesátých až osmdesátých letech minulého století uskutečnily terénní odkryvy. Začaly jistě pod vlivem Böhmovým, ale stimulů k dlouholetým projektům bylo více, např. mezinárodní sympozium o oppidech v Praze roku 1970. Československo zaujalo ve výzkumu oppid významnou pozici v evropském kontextu.

Nová zjištění, zejména z oppida Závist (→1965), přitahovala mezinárodní pozornost. Proto výzkum oppid získával podporu státních orgánů, i když jeho výsledky byly oceňovány především v západní Evropě. Nedostatkem tehdejšího zkoumání oppid byla ovšem jejich zafixovaná koncepce a metodologie: hledaly se odpovědi na dobově omezený okruh vědeckých otázek a vzhledem k němu byl objem získaných dat někdy až zbytečně velký. Od devadesátých let se proto

LITERATURA:

Böhm 1946; Rybová – Drda 1994; Salač 1996, 2014; Drda – Rybová 1997; Danielisová 2010; Křivánek – Danielisová – Drda 2013.

GRANTY:

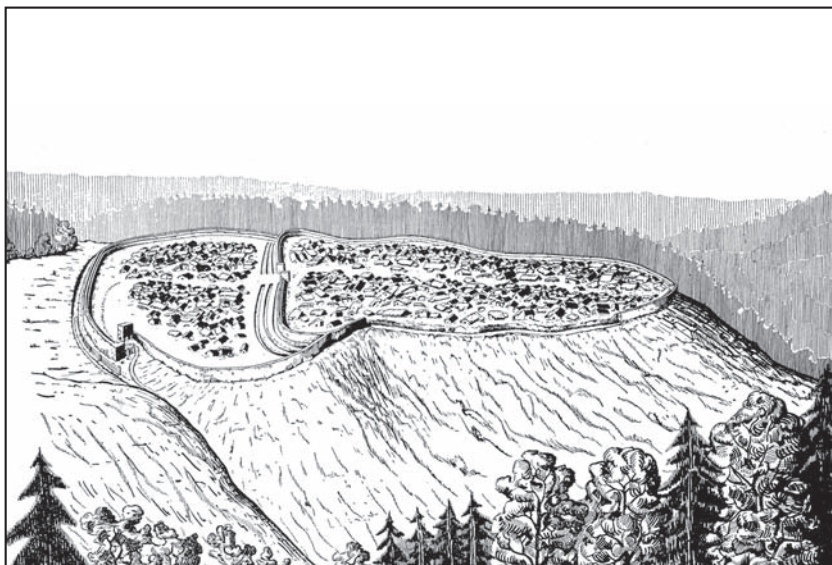
Drda 1993–1995.

České Lhotice

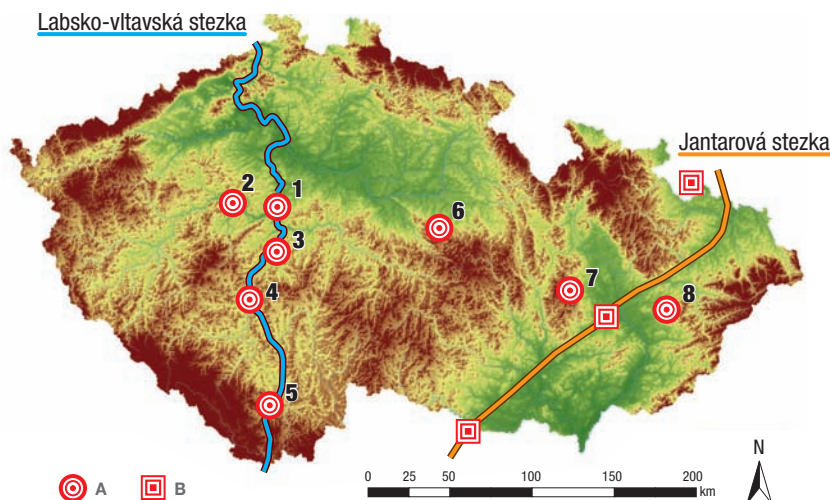

Nevězice

Dobová kresebná rekonstrukce oppida Staré Hradisko s opevněním a zástavbou. Podle knihy J. Böhma (1946).

[interpretace oppid doby laténské]

Mapa oppid a emporií v Česku. A: oppida – 1: Lhota u Dolních Břežan (Závist); 2: Stradonice; 3: Radíč (Hrazany); 4: Nevězice; 5: Třísov; 6: České Lhotice; 7: Malé Hradisko (Staré Hradisko); 8: Chvalčov (Hostýn). B: emporia (od jihu) – Roseldorf; Němčice nad Hanou; Nowa Cerekwia. Podle Danielisová 2014. K otázce emporií viz kap. 2013.

výzkum oppid začal ubírat cestou příležitostných záchranných akcí a cíleného nedestruktivního výzkumu, který přináší alternativní a doplňující poznatky.

Zástavba oppid, tvořená dvorci s obytnými i hospodářskými objekty, bývá ulicová, s rozpoznatelnými čtvrtěmi. Koncentruje se zde specializovaná výroba včetně mincovnictví a doložen je i dálkový obchod. Opevnění má zpravidla několik fází dokládajících dlouhodobé osídlení. Tvoří je mohutné hrady různých typů, obvykle s vnitřní dřevěnou konstrukcí a kamennou čelní zdí s dřevěnou nástavbou. Brány bývají vybaveny impresivními věžovitými stavbami. Celková délka hradeb jednotlivých oppid, která mají rozlohu desítek hektarů, dosahovala až několika kilometrů.

Můžeme tedy oppida skutečně považovat za města? Nejspíše nikoli, alespoň ne ve smyslu měst, jaká v Čechách existovala od středověku, tedy koncentrovaná sídliště řemeslníků a obchodníků závislá na zemědělské produkci okolí. Přestože se na oppidech objevují početné doklady specializovaných řemesel a dálkového obchodu, Alžběta Danielisová nedávno vypočetla, že jejich obyvatelstvo mohlo být v ohledu produkce potravin víceméně soběstačné. Koncentrace obyvatel v komunikačně hůře dostupných místech mimo nejúrodnější části země a údržba nákladných opevnění však nemusely být dlouhodobě udržitelné, jak předpokládají poslední práce Vladimíra Salače. I to mohlo být jedním z důvodů, proč byla oppida nakonec opuštěna, a to o několik desetiletí dříve, než Čechy zhruba tři desetiletí před zlomem letopočtu obsadily germánské kmeny. [nv/ad/r]

Keltské mince z oppida Třísov. Zlatá třetina statéru tzv. mušlové řady a stříbrný obol typu Stradonice z konce 2. století až první poloviny 1. století př. Kr. Průzkum ARÚ a JČM České Budějovice (J. Militký) v letech 2008 a 2010. Průměr mincí 8 a 12 mm. Foto J. Vaněk.

Hrazany

Stradonice

Třísov

1947

TAM, KDE V ČECHÁCH POČALO KŘESŤANSTVÍ...

N 50,1694; E 14,3743

Pohled na akropoli Levého Hradce
s kostelem sv. Klimenta v době výzkumu
ve 40. letech. C-FT-000004808A.

Když Ivan Borkovský v roce 1947 zahajoval na hradišti Levý Hradec první sezonu systematického terénního výzkumu, nevstupoval na místo české historii a archeologii neznámé. Právě tam umístil středověký kronikář Kosmas útočiště knížete Neklana v době mytické, za lucké války, a právě tam podle legendistických zmínek nechal kníže Bořivoj v osmdesátých letech 9. století postavit kostel sv. Klimenta, nejstarší křesťanský kostel v Čechách. Dobové písemné prameny nás také informují o tom, že na Hradci byl v roce 982 sv. Vojtěch zvolen biskupem.

Archeologické výkopy a nálezy již od 19. století nasvědčovaly tomu, že Levý Hradec a celý katastr Žalova u Prahy, na jehož území hradiště leží, byly osídleny nejen v raném středověku, ale též pravěku a že s levohradeckým hradištěm souviselo raně středověké pohřebiště v žalovské cihelně. Objev

Ivan Borkovský při výzkumu Levého Hradce,
geodetické zaměření provádí F. Buřil. Druhá
polovina čtyřicátých let. C-FT-000004888.

[archeologický výzkum Levého Hradce]

rotundy v roce 1940, rozšiřující diskusi o českých rotundách (→1924), i následná sondáž valem v roce 1941 naznačily potenciál lokality a vedly k odkryvům v letech 1947–1955. Jejich zadáním bylo hledat odpovědi na otázky, jak Levý Hradec vypadal v době prvních přemyslovských knížat, kdy hradiště vzniklo a jak bylo opevněno, zda a jak se odlišovaly areály akropole a předhradí.

Vlastní výzkum využil dobovou odbornou a finanční podporu zkoumání slovanských hradišť (→1948). Jedním z prvních výsledků bylo poznání vnitřních konstrukcí raně středověké hradby, které svědčily o profesionalitě tehdejších stavitelů. Současně odkryv prokázal komplikovaný vývoj opevnění projevující se složitou stratigií, jejíž počátky sahají hluboko do pravěku. Zjištěné rozdíly v typu zástavby, přítomnost srubových staveb na akropoli oproti objektům s kúlovou konstrukcí na prvním předhradí, vedly k úvahám o odlišném sociálním a funkčním postavení obou areálů. Kromě otázek spojených s přesným datováním raně středověkého hradiště řešil Borkovský i otázky předchozího a následujícího osídlení areálu. Jeho výzkum prokázal, že prostor hradiště byl s přestávkami osídlen od neolitu po současnost, přičemž tradice opevňování pochází přinejmenším z mladší doby bronzové. Při výzkumu byl shromážděn rozsáhlý fond nálezů keramiky, předmětů z různých materiálů i ekofaktů, které slouží k poznání dobové kultury, hospodářství a přírodního prostředí.

Lokalitě samé i území v jejím bezprostředním okolí věnuje ARÚ ve spolupráci se Středočeským muzeem v Rožtokách dlouhodobě systematickou pozornost. Pod vedením Kateřiny Tomkové je od roku 2010 poznáváno druhé levohradecké předhradí i jeho starší osídlení. Vyhodnocení hrobových nálezů, včetně těch z nově objeveného pohřebiště v trati Na panenské, dovoluje nahlédnout do domácností i světa módy v období 9.–12. století, stejně jako do duchovního světa společnosti na cestě od pohanství ke křesťanství. Nově přehodnoceno bylo i stáří rotundy sv. Klimenta a původ slavné náušnice, údajně pocházející (ve skutečnosti však asi nikoli) ze žalovského pohřebiště. Po tisíciletí předávaná tradice místa, „kde počalo křesťanství“, vytváří spolu s Borkovského archeologickými nálezy a s novými objevy záchranných výzkumů posledních dvou desetiletí z areálu Levého Hradce, dnes chráněného jako národní kulturní památka, významné místo paměti české historie. [kt]

LITERATURA:

Borkovský 1965; Tomková 2001; Maříková-Kubková 2001; Sommer 2001a; Tomková a kol. 2012; Tomková – Hlava – Soukup 2013.

Interiér kostela sv. Klimenta se základy rotundy odkrytými I. Borkovským v roce 1940. Foto R. Podzemný. C-FT-000002961A.

Jedna z místností víceprostorového objektu půdorysu L na prvním předhradí. Funkce této unikátní stavby není přesně známa. Výzkum I. Borkovského v roce 1952. C-FT-000009563A.

